ОТ ИГРАТА КЪМ ГРАЖДАНСКОТО УЧАСТИЕ

СПОРТЪТ КАТО ПРОСТРАНСТВО ЗА ДЕМОКРАЦИЯ

Синтез на трансгранично изследване чрез фокус групи и експертен диалог за ролята на масовия спорт в укрепването на гражданската ангажираност и активното гражданство в България, Черна гора, Румъния и Сърбия.

Sport for Democratic Participation

Изготвен от БГ Бъди активен
Водещ партньор по проект „Спорт за гражданско участие“
(Sport for Democratic Participation/SDP)
Съфинансиран от Европейския съюз (CERV-2025-CITIZENS-CIV,
реф. 101251097)
Консорциум: BG Be Active (BG), REGSPO (ME), Asociația Sport pentru Toți
Suceava (RO), ASFAS (RS) ·
юни 2026 г.

Co-funded by
the European Union

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Резюме 3
    1.1 Проблемът 3
    1.2 Изследване и констатации 3
    1.3 Образование чрез спорт и преминаване към действие 3
    1.4 „Спорт за гражданско участие“ (SDP) – Запознайте се с проекта 5
2. Защо спорт, защо сега 7
3. Проблемът: общ структурен модел 8
    3.1 Елитно ориентиран, централизиран модел 8
    3.2 Политизация, клиентелизъм и изключваща управленска култура 8
    3.3 Ниско институционално доверие и изтласкани младежи 9
4. Изследването: обхват и метод 11
    4.1 Специфична динамика по държави 12
    4.2 Какво спортът вече прави добре 13
5. През призмата на пола и приобщаването 14
    5.1 Пол 14
    5.2 Хора с увреждания 16
    5.3 Младежи NEET, ромски общности и население от селските райони 16
6. От доказателства към диалог: уебинарът 17
    6.1 Какво каза аудиторията: гласуване на живо 17
    6.2 Какво казаха експертите: изводи от панела 18
7. Какво заключават доказателствата 20
    Обща рамка за промяна 21
8. Образование чрез спорт (ETS): прилагане на методологията 23
    Какво показват резултатите за прилагането на ETS 24
    Практически насоки за адаптиране на методологията ETS 24
9. Следващи стъпки 25

1. РЕЗЮМЕ

В България, Черна гора, Румъния и Сърбия спортът е една от малкото социални институции, на които младите хора все още имат доверие, но той остава структурно неспособен да превърне това доверие в гражданско участие. Въз основа на петмесечно изследване със смесени методи, проведено от BG Be Active и партньорите му – анализ на националните политики, 15 фокус групи с 230 участници и публичен уебинар на 23 юни 2026 г. – настоящият документ представя контекста, проблема, доказателствата и съгласуваната посока на развитие.

1.1. ПРОБЛЕМЪТ

И четирите държави споделят сходен структурен модел: централизирани спортни екосистеми, ориентирани към спорта за високи постижения. Финансирането и политическото внимание са концентрирани върху медалите. Тези системи често се характеризират с политизирано управление, недостатъчна прозрачност и силно влияние на лични връзки, което ограничава участието на младежите, жените и хората с увреждания в процесите на вземане на решения. Доверието в публичните институции остава ниско в разглежданите държави, което допълнително затруднява ангажирането на младите хора в процеси на гражданско участие.

1.2. ИЗСЛЕДВАНЕ И КОНСТАТАЦИИ

- Спортът е латентна гражданска инфраструктура. Пространство с високо доверие и нисък праг за достъп, в което младите хора вече упражняват сътрудничество, честност и управление на конфликти – „микроинституция“, чийто демократичен потенциал е реализиран само частично.
- Бариерите не се усещат еднакво, тъй като елитният, политизиран модел задълбочава неравенствата по пол, етническа принадлежност, увреждане, география и доходи – от маскулинизацията на спорта и липсата на жени в ръководството до „невидимите бариери“ за хората с

увреждания и изключването на младежите NEET, ромските общности и населението от селските райони.

- Интерактивното гласуването в реално време при провеждане на уебинара класира „политическите и структурните бариери“ и „ограничената прозрачност“ като най-големите пречки и оцени треньора преди всичко като ролеви модел за ценности, етика и честна игра.

1.3. ОБРАЗОВАНИЕ ЧРЕЗ СПОРТ И ПРЕМИНАВАНЕ КЪМ ДЕЙСТВИЕ

Ограничаващият фактор не е нито готовността на младите хора да участват, нито липсата на потенциал на спорта да създава възможности за участие, а липсата на ефективни механизми за свързване, подкрепа и диалог между младите хора и спортните структури. Най-бързият подход с най-голям потенциал за въздействие е развитието на ново поколение фасилитатори – треньори и младежки работници с преосмислена роля като граждански обучители и социални ментори. Те следва да бъдат обучени не само в спортна техника, но и в демократично фасилитиране, закрила и приобщаващи практики, подкрепени от училищата като ключова среда за достигане до младите хора, автентично младежко участие и превръщане на приобщаването в условие за финансиране.

Проектът “Спорт за гражданско участие” (Sport for Democratic Participation / SDP) превръща тези доказателства в действие чрез обучение на треньори (в Белград, ноември 2026 г.), транснационални SDP лаборатории, 16 местни пилотни дейности и многоезичен инструментариум за прилагане и устойчивост на подхода.

НАКРАТКО: **ГРАЖДАНСКОТО УЧАСТИЕ СЕ НУЖДАЕ ОТ ДОСТЪПНИ И ПРИОБЩАВАЩИ ПРОСТРАНСТВА, В КОИТО МЛАДИТЕ ХОРА МОГАТ ДА СЕ ВКЛЮЧАТ ВЪВ ВЗЕМАНЕТО НА РЕШЕНИЯ. СПОРТЪТ Е ЕДНО ОТ МАЛКОТО ПРОСТРАНСТВА, КОИТО ВСЕ ОЩЕ ДОСТИГАТ И ДО НАЙ-СЛАБО АНГАЖИРАНИТЕ МЛАДИ ХОРА.**

1.4. „СПОРТ ЗА ГРАЖДАНСКО УЧАСТИЕ“ (SDP) – ЗАПОЗНАЙТЕ СЕ С ПРОЕКТА

В България, Черна гора, Румъния и Сърбия спортът е една от малкото институции, на които младите хора все още имат доверие – но той остава структурно неспособен да насочи това доверие към гражданско участие. Това е централната констатация от „Спорт за гражданско участие“ (SDP) и неговия изследователски цикъл: петмесечно качествено изследване със смесени методи координирано от БГ Бъди активен, съчетаващо анализ на националните политики с 15 фокус групи и 230 участници в четирите държави, валидирано и разширено чрез публичния уебинар по проекта от 23 юни 2026 г., *„От играта към гражданското участие: спортът като пространство за демокрация“.*

Доказателствата сочат общ структурен модел в четирите държави. Публичните спортни екосистеми остават до голяма степен централизирани и ориентирани към спорта за високи постижения (елитния спорт), концентрирайки финансирането и политическото внимание върху състезателните резултати, а не върху широкото участие. Това допринася за управленска среда, засегната от политизация, ограничена прозрачност и неравен достъп до вземането на решения, като младите хора, жените и хората с увреждания често са недостатъчно представени в управленските процеси. В същото време анализът на нуждите по SDP определи ниските нива на доверие във формалните институции като повтарящо се предизвикателство, засилващо усещането на младите хора за отдаленост от традиционните процеси на вземане на решения.

На този фон участниците и панелистите определиха самия спорт като „латентна гражданска инфраструктура“: пространство с високо доверие и нисък праг за достъп, в което младите хора вече упражняват сътрудничество, спазване на правила, честност и управление на конфликти. Активирането на този потенциал не изисква толкова нови институции, колкото ново поколение фасилитатори – треньори и младежки работници, с преосмислена роля като граждански обучители и социални ментори. Това е най-реалистичната възможност за реформа с най-голямо въздействие, която изследването установи, и това е подходът, който БГ Бъди активен и партньорите му вече са подготвени да задействат.

СТАТИСТИКАТА НАКРАТКО

- **Проучване в 4 държави чрез 15 фокус групи и 230 участници + анализ на политиките + гласуване в реално време при провеждане на уебинара**
- **Институционалното доверие се очерта като ключово структурно предизвикателство в четирите участващи държави, като младите хора описват ограничено доверие във формалните институции и процесите на вземане на решения.**
- **Във всички фокус групи младите хора посочиха бариери пред участието, включително ограничени възможности за смислено включване, липса на прозрачност и недостатъчно ефективен диалог с лицата, вземащи решения.**
- **Аудиторията на уебинара класира „политическите и структурните бариери“ и „ограничената прозрачност“ като най-големите пречки.**
- **Най-високо оценената роля на треньора беше „ролеви модел за ценности, етика и честна игра“, пред „създател на общност“ и „социален ментор“.**

Настоящият документ представя контекста, проблема, доказателствата и съгласуваната посока на развитие. Той има за цел да подпомогне работата на БГ Бъди активен с общински, национални и европейски институции и да документира експертизата на организацията в използването на спорта като инструмент за укрепване на демократичната ангажираност и активното гражданство.

2. ЗАЩО СПОРТ, ЗАЩО СЕГА

В цяла Европа (с фокус върху Западните Балкани и Източна Европа) демократичното отдръпване нараства най-бързо сред хората, които най-трудно се достигат по конвенционалните канали: младежи, маргинализирани общности и хора, откъснати от формалното образование или политическите структури. Традиционните формати за гражданско образование често не успяват да ангажират тези групи по смислен начин. За разлика от тях средите на спорта и физическата активност остават достъпни, вградени в ежедневието и ползващи се с доверие – и следователно до голяма степен неизползвани като пространства за гражданско образование

Тезата се подкрепя както от политиката на ЕС, така и от науката. След Договора от Лисабон спортът има изрично правно основание на равнище ЕС (член 165 от ДФЕС), а Работният план на ЕС за спорта го позиционира като хоризонтален инструмент за солидарност, равенство, уважение към многообразието и гражданско участие. Академичната литература разглежда спорта като *„микрокосмос на обществото“*, в който демократичните поведения се интернализират чрез пряк опит, и като генератор на социален капитал – мрежи от доверие и реципрочност. От критично значение обаче е, че същата литература предупреждава, че спортът не е демократичен по своята същност: там, където управлението е изключващо, той също толкова лесно може да възпроизвежда неравенство. Демократичната му стойност зависи от това как е проектиран и управляван.

ТАЗИ ОБУСЛОВЕНОСТ Е ОТПРАВНАТА ТОЧКА НА НАСТОЯЩОТО ИЗСЛЕДВАНЕ. ВЪПРОСЪТ, НА КОЙТО SDP СИ ПОСТАВИ ЗА ЦЕЛ ДА ОТГОВОРИ, НЕ БЕШЕ ДАЛИ СПОРТЪТ МОЖЕ ДА ПОДКРЕПЯ ДЕМОКРАТИЧНОТО УЧАСТИЕ, А ПРИ КАКВИ УСЛОВИЯ – И КАКВО СТОИ НА ПЪТЯ.

3. ПРОБЛЕМЪТ: ОБЩ СТРУКТУРЕН МОДЕЛ

Изследването, проведено през първата фаза на проекта и представено по време на уебинара от водещия изследователски партньор REGSPO (Черна гора), чрез Dr Marko Begović, установи обща структурна тенденция във всички държави. Три характеристики я определят:

3.1 ЕЛИТНО ОРИЕНТИРАН, ЦЕНТРАЛИЗИРАН МОДЕЛ

Спортните екосистеми в четирите държави са **йерархично структурирани** и ориентирани към спорта за високи постижения. По-голямата част от публичните ресурси и политическото внимание се насочват към медалите и развитието на спортисти към елитно ниво, докато масовият и общностният спорт получават ограничена или епизодична подкрепа. Вземането на решения и разпределението на финансирането са силно централизирани. Масовите спортни клубове функционират като формално автономни граждански структури, но на практика често зависят от публичното финансиране и административните приоритети.

> **„ВСИЧКО Е ПОДЧИНЕНО НА ПРОФЕСИОНАЛНИЯ СПОРТ, КЪДЕТО ИМА ЗНАЧЕНИЕ САМО ПОБЕДАТА. ТАМ СА НАЙ-ГОЛЕМИТЕ ПАРИ, А КЪДЕТО ДОМИНИРАТ ПАРИТЕ, ТАМ ЖИВЕЕ ЕЛИТЪТ."**
>
> *участник във фокус група, Черна гора*

3.2 ПОЛИТИЗАЦИЯ, КЛИЕНТЕЛИЗЪМ И ИЗКЛЮЧВАЩА УПРАВЛЕНСКА КУЛТУРА

Когато политическото внимание и ресурсите са силно концентрирани, това често е съпътствано от политизирани управленски практики. Участници от всички държави описаха прояви на непотизъм, клиентелистки мрежи и ограничена прозрачност в спортните управленски структури. Тези тенденции са най-силно изразени в

Черна гора и Сърбия, където политизацията е свързана с по-широки процеси на „превземане на държавата“, но се наблюдават и в останалите държави. Последицата е затворена управленска култура, която ограничава участието именно на групите, към които проектът е насочен.

> **„ИМА НЕСПРАВЕДЛИВОСТ В СЪСТЕЗАТЕЛНИЯ СПОРТ... НАЙ-ДОБРИТЕ ИГРАЧИ НЕ ИГРАЯТ, ВМЕСТО ТЯХ ИГРАЯТ „МАМИНИ СИНЧЕТА“, ДЕЦА НА ПОЛИТИЦИ И БИЗНЕСМЕНИ. ВРЪЗКИТЕ, ОСОБЕНО ПОЛИТИЧЕСКИТЕ, РЕШАВАТ СЪСТАВА НА ОТБОРА. ПОЛИТИКАТА Е КАПИТАНЪТ И ТРЕНЬОРЪТ.“**
>
> *участник във фокус група, Черна гора*

При провеждане на уебинара гласуването в реално време сред европейската и балканската аудитория потвърди тази диагноза от страна на практиците: участниците класираха „**политическите и структурните бариери**“ и „**ограничената прозрачност**“ като най-големи пречки пред използването на спорта като инструмент за гражданско участие – същите бариери, които фокус групите изведоха.

3.3 НИСКО ИНСТИТУЦИОНАЛНО ДОВЕРИЕ И ИЗТЛАСКАНИ МЛАДЕЖИ

Тези структурни характеристики допринасят за дълбок дефицит на доверие във формалните институции, който се усеща особено силно от младите хора. В четирите участващи държави анализът на нуждите по SDP определи ниските нива на доверие в публичните институции като повтарящо се предизвикателство, засягащо демократичната ангажираност и отношението на младите хора към формалните процеси на вземане на решения.

Макар наличните национални данни да стъпват на различни източници и да използват различни измерители на институционалното доверие, те сочат по-широк модел на отдаленост между гражданите и формалните институции. Този контекст допринася за усещане за изключеност и намалена мотивация за ангажиране чрез традиционните граждански и демократични канали.

Констатациите от качественото изследване по SDP допълнително разглеждат как тази по-широка липса на доверие се преживява от младите хора, особено по отношение на възможностите за участие, представителство и ангажиране чрез спорт и общностни дейности.

„КАКВОТО И ДА ПРАВИМ, ВЪЗРАСТНИТЕ НЕ СЕ СЪОБРАЗЯВАТ С НАС. СЛЕД ПРОТЕСТИ ИЛИ ИЗБОРИ НЕ ВИЖДАМЕ НИКАКВА ПРОМЯНА."

студент, участник във фокус група, България

„НИКОЙ НЕ НИ ПИТА ЗА МНЕНИЕТО НИ. НИЕ, МЛАДИТЕ ХОРА, НА ПРАКТИКА НЕ СЪЩЕСТВУВАМЕ, ОСВЕН ПО ВРЕМЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ИЗБОРИ."

участник във фокус група, Черна гора

4. ИЗСЛЕДВАНЕТО: ОБХВАТ И МЕТОД

Изследването по SDP използва многофазов качествен дизайн със смесени методи. Първата фаза включва анализ на правната рамка, политическата среда и институционалните механизми във всяка държава. Втората фаза включва полуструктурирани фокус групови дискусии с младежи, треньори в масовия спорт, фитнес инструктори, спортни администратори, младежки работници и студенти. Третата фаза сравнява резултатите между държавите, за да разграничи общите тенденции и предизвикателства от специфичната за отделните държави динамика. Анализът използва рефлексивен тематичен анализ, поставен в рамките на институционалната теория и теориите за социалния капитал.

Общо изследването обхвана **230 участници** в **15 фокус групи** в четирите държави, като целенасочено бяха привлечени маргинализирани и недостатъчно представени групи – младежи NEET, ромски общности, жени, хора с увреждания, гласуващи за първи път и население от селските райони – наред със спортни професионалисти.

Държава	Фокус групи	Участници	Места / характерен състав
България	4	60	Пловдив и Бургас; спортно училище, университет, младежки център
Черна гора	6	54	Южен, Централен и Северен регион
Румъния	3	66	Викову де Сус, Брощени (засегнат от наводнения), Сучава; вкл. 15 участници роми
Сърбия	2	50	Копаоник и Валево; треньори, спортисти, доброволци, включване на хора с увреждания
Общо	15	230	Анализ на политиките + фокус групи в 4 държави

Таблица 1. Обхват на изследването. Презентацията на уебинара обобщи извадката като „близо 200“ заинтересовани страни;

Този дизайн – обхващащ градски и селски контексти, бенефициенти и професионалисти, мнозинствени и малцинствени общности – позволява констатациите да се четат както като регионален модел, така и като съвкупност от специфични за отделните държави реалности, обобщени по-долу.

4.1 СПЕЦИФИЧНА ДИНАМИКА ПО ДЪРЖАВИ

Макар структурният модел да е общ, доминиращото му проявление се различава. В България и Румъния водещият наратив е социално-икономическото и териториалното неравенство – ограничено финансиране за масовия спорт, изключване на селските райони и разминаване между ангажиментите за включване и изпълнението на

местно ниво. В Черна гора и Сърбия доминиращият дискурс е политизацията и клиентелизмът, свързани с „превземането на държавата“ и изключващи управленски органи.

- **България**: приобщаващ достъп за уязвими групи и необходимост от адаптирана треньорска работа; структурни социално-икономически и пространствени неравенства; разминаване между политическите ангажименти и изпълнението на местно ниво и слаба хоризонтална координация между спортната и младежката политика.
- **Румъния**: наследство от социалистическата епоха с ориентация към високи постижения; недофинансиране на селските райони и амортизирана инфраструктура; институционална фрагментация и множествени неравенства, засягащи ромите и младежите NEET.
- **Черна гора**: спортни управляващи органи, възприемани като продължение на клиентелистки мрежи; предпочитане на лични връзки пред компетентност и заслуги; символично младежко участие; непостоянна заетост на треньорите.
- **Сърбия**: всеобхватна политизация и ограничена прозрачност; остро неравенство между селските и градските райони и недостатъци в архитектурната достъпност за хората с увреждания.

4.2 КАКВО СПОРТЪТ ВЕЧЕ ПРАВИ ДОБРЕ

От решаващо значение е, че изследването не установи спортът да е „счупен“. Участниците във всяка държава го описват като мощно пространство с високо доверие. Мотивацията за участие се групира около здравето, социализацията, принадлежността, личностното развитие и психичното благополучие, а спортът многократно беше посочван като ефективна алтернатива на рисковите поведения. **Участниците описват спорта като „мини-модел на обществото“, в който се учат да си сътрудничат, да управляват конфликти и да се ориентират в груповата динамика – точно компетентностите, които активното гражданство изисква.**

Румънското проучване улови парадокса точно: на фона на ниското

доверие в политическите институции отношението треньор-спортист беше описано като справедливо, предвидимо и основано на заслуги, с ясно и еднакво прилагани правила. Така спортът функционира като *„микроинституция“*, която частично компенсира дефицитите на доверие в макроинституциите – но това междуличностно доверие все още не се превръща в доверие към институциите, които управляват спорта, нито във влияние върху тях. Изследването нарича това разминаване „частично реализиран демократичен потенциал“: спортът социализира младите хора в сътрудничество и отговорност, но все още не им дава роля в създаването на правила или в управлението.

5. ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПОЛА И ПРИОБЩАВАНЕТО

Описаните по-горе бариери не се усещат еднакво. Последователна констатация и в четирите държави е, че елитният, политизиран модел възпроизвежда и задълбочава съществуващите неравенства – по пол, етническа принадлежност, увреждане, география и социално-икономически статус. Затова прочитът на доказателствата през призмата на пола и приобщаването не е добавка; той е от съществено значение, за да се разбере кой е изключен и защо.

5.1 ПОЛ

Неравенството между половете действа на две нива: достъп до участие и достъп до лидерство. В масовата градска среда участието може да изглежда относително балансирано, но картината се променя рязко в различните контексти. В България преподавател отбеляза, че за много момичета основното ограничение е икономическо, а не инфраструктурно; в определени малцинствени общности дълбоко вкоренени културни норми, ранните бракове и ограничената мобилност превръщат участието във въпрос на социална приемливост, а не на наличност. В Румъния участниците съобщиха за трайна маскулинизация на спорта: спортове, възприемани като „за мом-

чета“, неформално обезкуражаване на момичетата, ниска видимост на жените спортисти и почти пълна липса на жени на ръководни позиции.

> **„ЗА МОМИЧЕТАТА НЯМА ГОЛЕМИ СТРУКТУРНИ БАРИЕРИ, СЪОРЪЖЕНИЯТА СА НАЛИЧНИ. ОСНОВНИЯТ ПРОБЛЕМ Е ФИНАНСОВ.“**
>
> *преподавател, участник във фокус група, България*

Силно се открояха още две динамики, свързани с пола. Първо, **дискриминационно треньорско отношение**, насочено към жените – в Черна гора участници описаха мъже треньори, публично подиграващи се на неопитни жени, включително разказ за продължително унижение по време на процедура за прием във факултет. Второ, **„наказанието“ заради баланса между кариера и личен живот**: жени описаха как са били принудени да прекратят спортната си кариера рано поради липса на структурна подкрепа.

> **„НАШИТЕ ЖЕНИ ЧЕСТО СА ПРИНУДЕНИ ДА ПРЕКЪСНАТ КАРИЕРАТА СИ, ДОКАТО В НЯКОИ ДРУГИ СИСТЕМИ... ТЕ ИГРАЯТ ДОРИ СЛЕД 40-ГОДИШНА ВЪЗРАСТ, ЗАЩОТО ИМАТ ПОДКРЕПА ДА СЪЧЕТАВАТ ЛИЧНИЯ ЖИВОТ И СПОРТА.“**
>
> *участник във фокус група, Копаоник, Сърбия*

Недостатъчното представителство на жените в ръководството не е само проблем на равенството; изследването го определя като **проблем на качеството на управлението**, защото стеснява многообразието и способността за диалог на органите, които вземат решения. Препоръчаните отговори включват планове за равенство между половете и антидискриминационни механизми в спортната политика, представителство в управленските структури, менторство за жени и видими женски ролеви модели.

5.2 ХОРА С УВРЕЖДАНИЯ

За хората с увреждания бариерите са едновременно физически и символни. Разказът в сръбския доклад за дарен лифт за басейн във Валево – неизползван от години поради „липса на добра воля“ от страна на ръководството – улавя как един технически проблем се превръща в „невидима бариера“, сигнализираща неравна социална стойност. Психологическите бариери – срам, страх от осъждане – се наслагват върху недостъпната инфраструктура и ограничените приобщаващи програми. Препоръчаният отговор е достъпността да се превърне в условие за публично финансиране, подкрепено от задължителни, редовни одити за достъпност на публичните спортни съоръжения.

> **„ИМА ЛИФТ, КОЙТО СЕ СПУСКА В БАСЕЙНА, НО В МОМЕНТА НЕ ФУНКЦИОНИРА, ЗАЩОТО НЯМА „ДОБРА ВОЛЯ“ ОТ СТРАНА НА ДОСТАВЧИКА НА УСЛУГАТА. ПО-ЛЕСНО ИМ Е ДА ИМАТ ПЛУВЦИ НА ОТКРИТО, ОТКОЛКОТО ДА ОСИГУРЯТ ПРОСТРАНСТВО ЗА НАС.“**
>
> *участник във фокус група, Валево, Сърбия*

5.3 МЛАДЕЖИ NEET, РОМСКИ ОБЩНОСТИ И НАСЕЛЕНИЕ ОТ СЕЛСКИТЕ РАЙОНИ

Младежите NEET бяха описани като функционално невидими за институциите, призвани да им служат – в България един участник ги нарече „свободни електрони“, които не се регистрират в бюрата по труда и затова не могат да бъдат достигнати. Ромските участници във фокус групите в Румъния съобщиха за преки преживявания на дискриминация и изключване – в спорта и в достъпа до общностни ресурси. А териториалното неравенство пресича всичко това: в България около 38% от общините не провеждат целенасочени младежки дейности в селските или малките населени места, а приблизително 50% изобщо нямат отделен бюджетен ред за младежта – така че точно общностите с най-малко алтернативи разполагат и с най-малко предлагане.

> **„ТЕ ФУНКЦИОНИРАТ КАТО „СВОБОДНИ ЕЛЕКТРОНИ“ – НЕ СЕ РЕГИСТРИРАТ В БЮРАТА ПО ТРУДА, КОЕТО ГИ ПРАВИ НЕВЪЗМОЖНИ ЗА ДОСТИГАНЕ.“**
>
> *участник във фокус група, България*

Изследването предупреждава, че една универсалистка спортна политика рискува **да възпроизведе, вместо да намали** тези неравенства. Достигането до тези групи изисква целеви, финансирани програми; общностни медиатори и фасилитатори, излъчени от самите целеви групи и междусекторни партньорства между спорта, образованието, социалните услуги и младежката политика.

6. ОТ ДОКАЗАТЕЛСТВА КЪМ ДИАЛОГ: УЕБИНАРЪТ

На 23 юни 2026 г. БГ Бъди активен организира публичния уебинар *„От играта към гражданското участие: спортът като пространство за демокрация“*, събрал практици от цяла Европа и Балканите. Сесията съчета представянето на изследването с гласуване на живо сред аудиторията и международен експертен панел, като провери констатациите спрямо опита на практиците и ги преведе в посока за действие.

6.1 КАКВО КАЗА АУДИТОРИЯТА: ГЛАСУВАНЕ НА ЖИВО

Гласуванията в реално време дадоха два ясни сигнала. По отношение на бариерите участниците определиха „*политическите и структурните бариери*“ и „*ограничената прозрачност*“ като най-големите пречки пред използването на спорта за гражданско участие – независимо потвърждавайки диагнозата от фокус групите. Относно ролята на треньора в масовия спорт участниците класираха функциите по следния начин:

1. Ролеви модел за ценности, етика и честна игра;
2. Създател на общност, който изгражда приобщаваща, безопасна и здравословна среда;
3. Социален ментор за подкрепа, комуникация и личностно развитие.

Класирането има стратегическо значение. То показва, че практиците вече възприемат ролята на треньора като гражданска и приобщаваща, а не само техническа. Именно това преосмисляне на ролята на треньора проектът цели да подкрепи.

6.2 КАКВО КАЗАХА ЕКСПЕРТИТЕ: ИЗВОДИ ОТ ПАНЕЛА

Треньорството като социално менторство – Natasa Jankovic (Olympic Committee of Serbia) заяви, че целта не е да се промени идентичността на треньора, а да му се дадат инструментите да разпознае и използва образователната роля, която вече има. Тя посочи сръбската Програма за обучение в олимпийски ценности, достигнала над 24 000 ученици и 1500 учители, като работещ модел, основан на учене чрез преживяване (преживяване → рефлексия → прилагане), а не на лекции.

Автентично срещу символично включване – Fabio Figueiras (Panathlon Clube de Lisboa) прокара ясна граница между символичното младежко представителство и автентичния глас при вземането на решения. Той отбеляза, че уставите на организациите често съдържат бариери, които държат младите хора извън ръководството. Политическите рамки са необходими, но организациите трябва проактивно да създават среда, в която младежите са насърчавани да се ангажират, а не изтласквани. В отговор на въпроса на представителя на студентите дали промяната трябва да дойде „отгоре надолу“ или „отдолу нагоре“, Фигерас се обяви за допълващ се подход: уставната и политическата промяна е необходима отгоре, докато младежите трябва да бъдат проактивни в търсенето на ангажираност – защото, както самият той каза, универсални решения, еднакви за всички организации, не съществуват.

Спортна дипломация и доверие – Simon Rofe (SOAS University of London) описа как транснационалните партньорства могат да компенсират слаби или фрагментирани национални институции чрез „обединяващата сила“ на спорта. Там, където доверието в традиционните

институции е ниско, екосистемата от треньори, играчи и семейства функционира като едно цяло, а спортът предлага достъпно пространство за изграждане на доверие и възпитаване на ценности чрез взаимно уважение.

Изречението, което обобщава всичко:

> **„МИСЛЯ, ЧЕ ДОПРИНАСЯМ ПОВЕЧЕ, КОГАТО ПРОВЕДА ЕДНА ДОБРА ТРЕНИРОВКА С ДЕЦА, ОТКОЛКОТО С КОЙТО И ДА Е МОЙ ГЛАС НА ХАРТИЯ."**
>
> *студент по спорт, участник във фокус група, Копаоник / Лепосавич, Сърбия. Предизвикателството, което SDP адресира, е да свърже тази доказана гражданска енергия на местно ниво с формалните структури, които в момента я изключват.*

7. КАКВО ЗАКЛЮЧАВАТ ДОКАЗАТЕЛСТВАТА

Разгледани заедно, проучването чрез фокус групите и уебинарът водят до едно заключение: ограничаващият фактор не е готовността на младите хора да участват, нито капацитетът на спорта да приеме това участие, а **слоят на управление и фасилитиране помежду им**. Изследването класира възможностите за реформа по осъществимост и въздействие и приоритетът е ясен.

Възможност за реформа	**Осъществимост**	**Насока**
Училищен спорт и програми по физическо възпитание	Средна – висока	Вграждане на меки умения и гражданско учене; реалистична входна точка с високо въздействие
Треньорски програми и лицензиране	Средна – висока	Лицензиране, основано на заслуги, обвързано с педагогика, закрила, интегриране на равенството между половете и меки умения
Механизми за финансиране	Ниска – средна	Прозрачни критерии; ребалансиране между елитния спорт и спорта за всички (политически чувствително)
Култура на добро управление	**Ниска – средна**	**Деполитизация; плуралистични, прозрачни органи; автентично младежко представителство**

Таблица 2. Възможности за реформа според осъществимост (трансграничен синтез по SDP). И двата подхода с най-висока осъществимост минават през фасилитатора.

Стратегическото следствие е, че най-бързият и най-траен път към активиране на демократичния потенциал на спорта минава през **фасилитатора**: треньора, инструктора или младежкия работник. Структурната реформа на финансирането и управлението е необходима, но бавна и политически оспорвана; **преосмислянето на начина, по който фасилитаторите се обучават и лицензират, е едновременно осъществимо сега и директно адресира педагогическото разминаване, което изследването документира** – „*поколенческото комуникационно разминаване*“ между традиционното, ориентирано преди всичко към постижения треньорство и очакванията на съвременната младеж.

> **„ГОВОРИМ НАПЪЛНО РАЗЛИЧНИ ЕЗИЦИ – ВСЕ ЕДНО ДИАЛОГ МЕЖДУ КИТАЕЦ И ГРЪК.“**
>
> *спортен специалист, участник във фокус група, България*

Затова в центъра на всяка препоръка, и в четирите държави, стои развитието на **ново поколение фасилитатори**, способни да превърнат политическите стремежи в приобщаваща, основана на участие практика на терен – **треньори, обучени не само в техника, но и в демократично фасилитиране, комуникация, управление на конфликти, закрила и чувствителна към пола, приобщаваща практика**.

ОБЩА РАМКА ЗА ПРОМЯНА

Изследването и дискусията по време на уебинара очертават обща рамка за промяна, споделена от всички партньорски държави:

- **Преосмисляне на ролята на треньора** – като граждански фасилитатор и социален ментор чрез методи за учене чрез преживяване и непрекъснато професионално развитие, обвързано с прозрачни критерии за лицензиране.
- **Използване на училищата като ключова среда за достигане до младите хора** – чрез по-тясно свързване на физическото възпитание и училищния спорт с гражданското образование и развитието на меки умения.

- **Преминаване от символично към автентично младежко участие** – чрез създаване на младежки съвети и съвети на спортистите в клубовете и федерациите с реално влияние върху процесите на вземане на решения.
- **Превръщане на приобщаването в условие за финансиране** – чрез одити за достъпност, планове за равенство между половете и целеви програми за младежи NEET, ромски общности и населението в селските райони.
- **По-балансирано разпределение на финансирането между спорта за високи постижения и масовия спорт** – въз основа на прозрачни и отчетни критерии и бюджетиране, ориентирано към потребностите на младите хора.
- **Изграждане на регионални коалиции** – чрез трансгранично сътрудничество, общи индикатори и инструменти, приложими в различни национални контексти, използвайки обединяващата сила на спорта за преодоляване на ограниченията на фрагментираните национални системи.

8. ОБРАЗОВАНИЕ ЧРЕЗ СПОРТ (ETS): ПРИЛАГАНЕ НА МЕТОДОЛОГИЯТА

Възможностите за реформа, които доказателствата извеждат, дават приоритет на ново поколение фасилитатори, разчитайки на метода „Образование чрез спорт“ (ETS). ETS разглежда спорта като *структурирана учебна среда*, в която работата в екип, правилата и честната игра носят демократични ценности – участие, приобщаване и върховенство на правото. **И фокус групите, и дискусията в уебинара се обединиха около един и същ механизъм**: практика на учене чрез преживяване („учене чрез правене“), изградена върху цикъла на Колб: преживяване -> рефлексия -> прилагане, а не лекции. Сръбската програма за обучение в олимпийски ценности, посочена на уебинара като работещ модел, е достигнала над 24 000 ученици и 1500 учители точно на тази основа.

КАКВО ПОКАЗВАТ РЕЗУЛТАТИТЕ ЗА ПРИЛАГАНЕТО НА ETS

- **Интегрирането на гражданското образование в съществуващи спортни дейности повишава ангажираността и намалява съпротивата на участниците**, докато представянето му като отделна дейност има обратен ефект.
- Поради ограничения във времето често отпада дискусията след дейността – именно етапът, в който преживяното се осмисля и се превръща в учене. **Рефлексията остава най-често пренебрегваният, но и най-важният елемент на процеса.**
- **Прикриването на образователната цел също се оказва неефективно.** Както споделя един от младежките работници: „Ако ги извикаш за волейбол, а всъщност правиш нещо друго, те ще се обидят.“
- Тестваните на терен методи за учене чрез преживяване – „Тиха сила“ (невербално лидерство), симулацията „Бюджет на общността“, упражнението „Съгласен/Несъгласен“ и методът „Световно кафене“ – показват как принципите на

гражданско участие могат да бъдат усвоени чрез игрови и практически дейности.

ПРАКТИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА АДАПТИРАНЕ НА МЕТОДОЛОГИЯТА ETS

1. **Започвайте от преживяването, а не от лекцията** – планирайте всяка сесия като игра или практическо упражнение, което естествено включва елементи на гражданско учене, и използвайте последващия дебрифинг за извеждане на ключовите уроци.
2. **Отделяйте достатъчно време за рефлексия:** преживяване → рефлексия → прилагане. Рефлексията не трябва да бъде първият елемент, който се съкращава при ограничено време.
3. **Бъдете прозрачни относно учебните цели, така че участниците да разбират смисъла на дейностите и да се включват информирано**. Ангажираността се изгражда чрез доверие и откритост, а не чрез прикриване на намеренията.
4. **Дайте на треньорите инструменти да развият образователната роля**, която вече изпълняват, чрез уважителна, приобщаваща и подкрепяща комуникация с младите хора.
5. **Създавайте възможности за реално участие чрез гласуване**, колективно вземане на решения и създаване на съвети на спортистите, чрез които младите хора участват в определянето на правила и процеси, а не само в тяхното следване.
6. **Адаптирайте дейностите към различни целеви групи**, включително жени и момичета, младежи NEET, ромски общности и хора с увреждания, като съчетавате чувствителност към контекста с подходящ дизайн на дейностите.
7. **Надграждайте върху съществуващи доказани подходи**, като цикъла на Колб, Програмата за обучение в олимпийски ценности и наръчника MOVE & LEARN на BG Be Active, така че успешните пилотни дейности да могат да бъдат адаптирани и възпроизвеждани, вместо да се разработват от нулата.

ОТ МЕТОДА КЪМ ПРИЛАГАНЕТО: ТЕЗИ НАСОКИ СА В ОСНОВАТА НА СЕМИНАРА „ОБУЧЕНИЕ НА ТРЕНЬОРИ“, SDP ЛАБОРАТОРИИТЕ И МНОГОЕЗИЧНИЯ ИНСТРУМЕНТАРИУМ ЗА ФАСИЛИТАТОРИ, ПРЕДСТАВЕНИ В СЛЕДВАЩИЯ РАЗДЕЛ.

9. СЛЕДВАЩИ СТЪПКИ

Следващите етапи на проекта „**Спорт за гражданско участие**“ (Sport for Democratic Participation – SDP) ще надградят резултатите от изследването чрез обучения, съвместно разработване на методологии и пилотни инициативи на местно ниво. В рамките на проекта предстои реализирането на четири взаимосвързани дейности:

- **Семинар „Обучение на обучители“ (Train the Trainer) в Белград** (ноември 2026 г.), който ще подготви треньори, инструктори и младежки работници за прилагане на методологията „Образование чрез спорт“ (ETS), геймификация и приобщаващи подходи.
- **Международни SDP лаборатории в България и Черна гора**, в които представители на целевите групи ще участват в съвместното създаване (co-creation) и тестването на нови формати за спорт, гражданско участие и активиране на местните общности.
- **16 пилотни инициативи в четирите партньорски държави**, чрез които разработените подходи ще бъдат апробирани и усъвършенствани в реална среда.
- **Многоезичен инструментариум по проекта SDP** – ресурс, който ще подпомогне прилагането и адаптирането на разработените методи и ще гарантира тяхната устойчивост и след приключването на проекта.

Тази последователност – **изследване, диалог, обучение, пилотиране и споделяне на знания** – отразява основната логика на проекта: **гражданската ангажираност се изгражда чрез достъпни и приобщаващи**

пространства, в които младите хора могат реално да участват във вземането на решения. Спортът е едно от малкото такива пространства, което продължава да се ползва с доверието на младите хора, включително на онези, които са най-отдалечени от формалните демократични процеси.

ЗАЩО ТОВА Е ВАЖНО ЗА ИНСТИТУЦИОНАЛНИТЕ ПАРТНЬОРИ:

- **Предоставя надеждна сравнителна доказателствена база за управленските бариери пред приобщаващия спорт в четири европейски държави, която може да подпомогне разработването на политики и местни стратегии.**
- **Показва, че инвестицията в обучението и лицензирането на треньори и фасилитатори е един от най-практически приложимите начини за насърчаване на гражданското участие чрез спорт.**
- **Предлага решения, които вече се тестват в рамките на проекта, и демонстрира как международното сътрудничество може да превърне резултатите от изследването в устойчиви практики.**

Като координатор на проекта, БГ Бъди активен ще продължи да работи с международните партньори за превръщането на спорта в пространство за учене, сътрудничество и ангажираност на младите хора. **Целта е разработените методологии и инструменти да подкрепят треньори, младежки работници и организации в използването на спорта като средство за изграждане на граждански компетентности, активно участие и силни местни общности.**

ИЗТОЧНИЦИ:

Доклад от фокус групите по SDP – „Синтез, анализиращ общите бариери и пропуските в гражданското образование“ (национални доклади BG/ME/RO/RS)

Уебинар по проект SDP: „От играта към гражданското участие“, 23 юни 2026 г.

Sport for Democratic Participation

ДИСКЛЕЙМЪР:
Проектът „Спорт за гражданско участие“ (Sport for Democratic Participation – SDP) се финансира от Европейския съюз по програма CERV-2025-CITIZENS-CIV (Ref. 101251097). Изразените възгледи и мнения са единствено на автора(ите) и не отразяват непременно официалната позиция на Европейския съюз или на Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (EACEA). Нито Европейският съюз, нито EACEA носят отговорност за тях.

Co-funded by the European Union

BG BE ACTIVE

ASFAS